

AMERİKAN YAZININDA ÖYKÜCÜLÜĞE KISA BİR BAKIŞ

Necla AYTÜR*

Amerikan yazınında öykücülük ondokuzuncu yüzyılın ilk yarısında Washington Irving ile başlar. Kısa sürede o denli yaygınlaşır ki, öykü türünün bir «Amerikan türü» olduğu bile söylenir. Romantik çağın Amerika'dan çok Avrupa'da ün yapan yazarı Edgar Allan Poe, bir çok öykü türleri denemiş, Gotik yazındaki korku öğesini öykülerinde kişilerin ruhsal durumlarındaki bozuklukları canlandırarak biçimde kullanmıştır. Poe ayrıca polisiye öykünün de yaratıcısıdır. Onun özel hafiyesi Dupin suçlunun kimliğini ince zekâsı ve mantık oyunları ile bulup çıkarır. Pipo içen, sevimli, şakacı bir tiptir Dupin. Görevli polis müfettişinin saflığından yararlanarak onu güç durumlara düşürür. Dupin'in Sherlock Holmes gibi ünlü hafiyelelerin atası olduğu söylenebilir.

Ondokuzuncu yüzyılın asıl büyük öykücülere Nathaniel Hawthorne ile Herman Melville'dir kuşkusuz. Ancak bu ustaları yaşamları süresince okuyup gerçek değerlerini anlayanların sayısı fazla olmamıştır. Hawthorne çeşitli koşulların kişilerin ruhsal durumları üzerinde yarattığı etkileri inceler. Melville ise insan olma suçunu, evrenin anlamsızlığını, yazgıyı, özgürlüğü bir küçük öykünün sayfalarına sıkıştırmayı başarır.

Yüzyılın ikinci yarısında en çok okunan öyküler yöresel yazarlarınkilerdir. Bunlar yerel lehçe ve ağızları yansıtmaya çalışır, sıradan kişilerin günlük yaşamlarını, bölgenin niteliklerini belirtecek bir biçimde anlatırlar. Bir ölçüde gerçekçi oldukları söylenebilir. Ne var ki, işin içine kendi doğup büyüdükleri yerlere karşı besledikleri duygular da girdiğinden, öykülerinde yarattıkları dünya gerçektekinden daha renkli, daha çekici bir görünüştedir. Bret Harte'in Kaliforniya'daki madencileri anlatan öyküleri bu türdendir.

*) Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Amerikan Dili ve Edebiyatı Öğretim Üyesi.

Yüzyılın sonlarında Mark Twain yergi ve güldürü dolu öyküleri ile adını her yerde duyurmaktadır. Twain **tall-tale** denilen ve sözlü anlatım geleneğinden gelen halk masallarından esinlenmiştir. Bu masallarda kişiler, kişilerin konuşma ve davranışları gerçektekine uygundur. Ancak anlatılan olaylar akıl almaz bir ölçüde abartılmıştır. Sıradan bir kişi olan kahramanın kurnazlığı ile soylu ve okumuş kimseleri dize getirişi sık rastlanan konulardan biridir. Twain yazılı halk öykülerinin geleneğini de sürdürerek yarı şaka, yarı ciddi, buruk bir güldürü ile hoşgörülü bir yergiye de öykülerinde yer verir.

Yirminci yüzyıla girerken Henry James'i izleyen kimi yazarlar dış gerçekliğin yanında ruhsal gerçekliğin de yansıtılmasına özen göstermişlerdir. Edith Wharton'un öykülerinde bu eğilim görülebilir. Doğalcı yazarlar ise dış gerçekliği tüm ayrıntılarıyla veren ve doğalcı felsefeyi kanıtlamaya çalışan öyküler yazarlar. Ancak öykü, yapısı gereği, uzun ayrıntıların verilmesine uygun düşmediğinden, doğalcı yazarların zamanla öykülerinde izlenimciliğe ve simgeciliğe kaydıkları görülür. Örneğin, Stephen Crane sözcüklerin zengin çağrışımlarından yararlanarak izlenimciliğe yönelir. Theodore Dreiser ise romanlarında dış görüntünün ayrıntılarına uzun sayfalar ayırdığı halde, öykülerinde, sözü uzatmamak için, simgelerdeki anlam yoğunluğundan yararlanır.

Birinci Dünya Savaşı öncesi yazarları küçük kentlerde oturan Amerikalıların zayıf ve kusurlu yönlerini sergileyen öyküler yazmışlardır. Sherwood Anderson küçük kent yaşamından kaynaklanan baskılar nedeni ile su yüzüne çıkamayan dürtülerin kişinin benliğinde oluşturduğu hastalıkları dile getirir.

Ernest Hemingway ile F. Scott Fitzgerald gibi savaş sonrası yazarları ise kişisel yaşantının kaygan gerçekliğini yakalamaya çalışırlar. Bu yazarların bir başka ortak özelliği de öykünün sanat yönüne büyük önem vermeleri, tekniklerini geliştirmek için tutkuyla çalışmalarıdır. 1920'lerde Zenci yazınında «Harlem Rönesansı» denilen bir dönem yaşanmış, öteki yazın ürünlerinde olduğu gibi, öykülerde de kara ırkın Amerika'daki yaşantısının anlamı araştırılmıştır. Langston Hughes ve Jean Toomer kara derili Amerikalıyı kendi bakış açısından anlatan öyküleri ile Zenci yazınına yepyeni bir yön verdiler.

Tüm Amerika'nın ekonomik bunalımın etkisi altına girdiği 1930 yıllarında kuzey ve batıda John Steinbeck ile arkadaşlarının elinde toplumcu bir düzenin savunması için araç olarak kullanılan öykücülük, güneyde, toplumsal gerçekleri en çarpıcı bir biçimde yansıtan, şiddet sahneleri ile okuru sarsmak amacını güden bir tür olarak belirir. William Faulkner, Erskine Caldwell gibi güneyli yazarlar bu tür öyküler yazmışlardır.

İkinci Dünya Savaşından günümüze kadar uzanan öyküler çok çeşitli nitelikler taşırlar. Öykü yazarları arasında ulusal ilişkileri ele alanlar, «Güney Rönesansı»nın öncüleri, Zenci yazarlar, polisiye öykü yazarları, bilim-kurgucular, fantaziye kaçanlar, kara güldürüye yer verenler, kendilerine özgü bir dil ve biçim aracılığı ile toplumsal ve kişisel sorunlara eğilenler vardır. Öykücülük geçmişte olduğu gibi bugün de Amerikan yazınında önemli bir yeri olan bir türdür.